

The background of the cover features a large, textured yellow Star of David centered on a dark, possibly black, fabric. The star has a slightly frayed or sewn edge. On either side of the star, there are vertical red stripes that resemble the folds of a curtain, framing the central elements.

ROMAN

De
komiek
van
Treblinka

HIJ MAG BLIJVEN LEVEN
ZOLANG HIJ DE SS AAN HET LACHEN HOUDT

ÅKE EDWARDSON

Åke Edwardson

De komiek van Treblinka

Roman

Vertaald door Edith Sybesma

Uitgeverij Mozaïek – Utrecht

Deze publicatie kwam mede tot stand dankzij een bijdrage van de Swedish Arts Council te Stockholm.

KULTURRÅDET

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Vertaling: Edith Sybesma

Ontwerp omslag: Lucas Reinds, Pankra.com

Lay-out binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 297 3832 3

ISBN 978 90 297 3833 0 (e-book)

NUR 302

www.uitgeverijmozaiek.nl

Oorspronkelijk uitgegeven door Albert Bonniers förlag, Stockholm, Sweden onder de titel *Tieblinka Comedy Club*. Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van Bonnier Rights, Stockholm, Sweden.

© 2024 Åke Edwardson

© 2025 Edith Sybesma

© 2025 Uitgeverij Mozaïek, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining zijn niet toegestaan.

Uitgeverij Mozaïek vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Voor onze Kristina

*Het was in zekere zin allemaal komisch en allemaal tragisch, tenzij
het geen van beide was, zoals de situatie waarin hij zich nu bevond,
op deze ochtend die schreeuwde van dood en van ontzetting.*

Eerste akte

Een man die harder fietst dan de trein, bedacht Arne Hoffmann. Een man van zijn eigen leeftijd, een dertiger. Net zo knap als Arne Hoffmann, maar dat valt niemand op. De man is op weg naar het westen vanuit... laten we zeggen Düsseldorf, maar hij komt niet verder dan de Nederlandse grens, of misschien de Belgische. Dat maakt niet uit, hij krijgt toch geen toegang tot een nieuw land. Nee, geen toegang voor Joden. De man zegt iets tegen de grenswacht. Iets grappigs. Wat zegt hij? Wat zegt hij in vredesnaam?

Arne legde zijn pen neer, stond op van zijn stoel en ging voor het raam staan. Hij keek neer op het gedeelte Third Avenue tussen 23rd en 24th Street. Het regende pijpenstelen. De mensen liepen krom, als op een schilderij van Pieter Bruegel de Oude. De hoeden en paraplu's waren anders dan die uit de zestiende eeuw, maar de lichaamshouding was hetzelfde. Afgelopen zomer had hij in de Catskills over de zeer late Middeleeuwen verteld. Het publiek in de zaal van Hotel Concord stamde in zijn geheel af van de oude wereld, maar niemand haalde het nu in zijn hoofd om op bezoek te gaan in een armoedig *sjtettl* om zijn relatieve rijkdom te showen. Arne had zijn leugens verteld over het middeleeuwse Noord-Amerika, een land dat vloeiende van melk en honing, en waar enkel roodhuiden rondbanjerden door de prut. Hier waren ze ontsnapt aan de Europese Middeleeuwen, de bron van al het kwaad. En het weer was vierhonderd jaar lang slecht geweest in Europa – de kleine ijstijd. Slechter dan in Seattle. Hier en daar klonk gelach in de zaal. Blij dat ik in New York woon en niet in het verre, *milchike* Seattle aan de westkust, had hij gezegd. En blij dat ik nu in Concord ben, het chicste hotel van de

Borscht Belt. Vrolijke Joden in de zaal, glimmende gezichten. Arne eindigde zijn optreden elke avond met de mop over de moeder die krijsend door de lange gangen van het hotel rende. 'Is er een dokter in het hotel? Is er een dokter in het hotel?' Er komt een man een kamer uit, hij zegt: 'Ik ben dokter.' De moeder roept: 'O, dokter, dan heb ik een aardig Joods meisje voor ul' Een mop in de klassieke traditie van *naches*, een Jiddisch woord voor 'plezier', met name het plezier dat een Joodse moeder beleeft aan het succes van haar kinderen, waar ze vaak zelf de hand in heeft. Er werd besmuikt gelachen. *Zurückhaltend*.

Na de voorstelling even rust in zijn kleedkamer met een fles, maar hij dronk zelden zoveel dat hij de kwaadaardige Haman niet meer van de goede Mordechai kon onderscheiden. De volgende dag moest er weer gewerkt worden, zolang het seizoen duurde. Nu was dat afgelopen, al lang en breed afgelopen.

De deur van het kantoor ging open en Arne draaide zich om. Er stapte een dikke man naar binnen met een hoed en een jas waar het water vanaf droop. Het was Sul Grosseman. Een toepaselijke naam voor zo'n dikkerd. Grosseman was Arnes impresario, maar alleen in naam. Een impresario van niks, wat goed paste bij een komiek van niks.

'Welkom in mijn kantoor, jongen. Doe alsof je thuis bent,' zei Grosseman. Hij trok zijn jas uit en schudde het water eraf.

'De deur was open' zei Arne.

'Dat moet ook,' zei Grosseman.

'Waarom?'

'Vanwege de verzekering.'

Arne schoot in de lach. 'Dat is een goeie.'

'Je hebt het slot toch gezien?' zei Grosseman.

'Opeengebroken, zoals altijd. Maar hier valt toch niets te stelen.'

'Je doet jezelf tekort, Arne.'

'Wie zou mij stelen?'

'Niet jou zozeer. Je ideeën. Je grappen.'

'Maar die heb ik niet.'

'Dat weten zij toch niet?'

Buiten was het nog maart. Naar en grijs. Oorlogsgrijs. De halve wereld was in oorlog. Het was 1941 en aan de andere kant van de zeeën stond alles in brand. Amerika bleef rondbanieren in melk en honing, bemoeide zich nergens mee en hielp niemand. Leah, Chava, Dora, Zuriel, Elias en Ben – ze kregen geen hulp. Ze mochten niet hierheen komen. Al twee jaar Kristallnacht. Ze waren niet op tijd weggegaan en nu was het te laat. Arne kon het niet verdragen. Hij had gedacht dat het hem niet genoeg kon schelen, maar nu bleek dat wel het geval.

Op Lower East Side wachtte hij op een Hudson die parkeerde als een terreinvoertuig in een onhandig oorlogsmoment. Dichter bij de oorlog kwamen ze hier niet. Het zag er komisch uit, maar het was niet grappig.

Hij beklom de trappen van de flat in Stanton Street. Het rook er naar ui – gebakken ui, gekookte ui. Het parfum van de diaspora. Gekookte vis. Arne vond *gefilte fisj* niet lekker, dat had hij nog nooit lekker gevonden. Hij hield van varkenskarbonade en gegrilde kreeft. Afgelopen zomer had hij een mop verteld over een Joodse varkenshoeder, maar niemand lachte. Niemand lachte meer ergens om. De mensen waren hun gevoel voor humor kwijt, de weinigen die dat eerder wel hadden gehad.

De voordeur zat op slot. De bel was kapot en hij was zijn sleutel vergeten toen hij die ochtend naar het impresariaat ging. Hij klopte op de deur, bonsde, en ten slotte klonken er voetstappen binnen. De deur ging open. Het schort van zijn moeder Eva zat onder het meel.

‘Kun je nou nooit eens je sleutel meenemen?’

‘Ik moest vanochtend snel weg.’

‘Waarnaartoe?’

Dat was geen vraag. Ze uitte haar teleurstelling over hem, de enige zoon, die een middelmatige journalist en een mislukte komiek was geworden. Was dat eigenlijk wel een beroep, komiek? Ze had het hem gevraagd en hij had Bob Hope, Jack Benny, Fred Allen, George & Gracie en Amos ’n’ Andy, genoemd, maar

hij had net zo goed *the best storytellers* uit de heilige geschriften kunnen opsommen. Onbereikbaar.

‘Ben je aan het bakken?’ vroeg hij.

‘Ik maak *knishes*. Heb je een klus gekregen?’

‘Misschien iets bij Central Radio.’

‘Wat ga je daar doen?’

‘Proberen grappig te zijn.’

‘Als kind was je altijd somber. Kun je niet beter droevige verhalen vertellen?’

‘Hebben we daar niet al genoeg van?’

De schemering viel in boven Manhattan, of steeg op uit de onderwereld. Hij wist niet welk van de twee. New York City was een donkere plaats, de waardeloze elektriciteit versterkte het duister alleen maar. De silhouetten van de wolkenkrabbers wezen met hun vinger naar God. Maar God was er niet. Hij was de aarde en de Melkweg ontvlucht om met een andere bol in een ander zonnestelsel opnieuw te beginnen – al was dit eerder een regenstelsel. God had zijn lesje geleerd. Religie was niet goed. Geloof was een leugen.

‘Ik moet erheen,’ zei hij toen hij na het avondeten van tafel opstond. ‘Ik kan hier niet maar wat zitten wachten.’

‘Waarheen? Terug naar de krant?’

‘Terug naar Duitsland.’

‘Wat zeg je, Arne? Naar Duitsland? Terwijl er een oorlog woedt?’

‘Zij zitten er midden in, in de woedende oorlog. Leah, de kinderen...’

‘Hoe zou jij ze kunnen helpen?’

‘Dat weet ik pas als ik daar ben.’

‘En hoe kom je daar?’

‘De French Line vaart nog, geloof ik.’

‘Dat is zelfmoord.’ *Mutter* Eva keek echt bang. ‘Het is levensgevaarlijk.’

‘Pas als ik in Le Havre aan land ga.’

‘We hebben Le Havre ooit verlaten. Jij was toen net tien jaar oud. Het was niet de bedoeling dat je terug zou keren. Je bent daar een Jood op door Duitsers bezette grond.’

‘Nee. Ik ben een Amerikaanse journalist, genaamd Arne Hoffmann. Of ik ben een ss’er, Oberunterführer Schultz of zoiets. Ik zie wel hoe ik heet als ik mijn nieuwe paspoort krijg.’

‘Dat is niet grappig, Arne.’

‘Grappig is niet mijn ding, mama.’

Roger Shelf was zich al professioneel journalist gaan noemen op de dag waarop het schip uit Europa de haven van New York was binnengezeild. Hij was toen veertien jaar oud. Het was in de vrolijke jaren twintig. Het Vrijheidsbeeld stond daar om juist hem welkom te heten, net als Ellis Island. Een ambtenaar schrapte meteen alle overbodige medeklinkers van zijn Pools-Joodse naam, Roregshiw Sheliferzcszsky, en maakte op slag een Amerikaan van hem. Toen Roger in Manhattan aan land stapte, was de wereld van hem. Hij was hoger dan de gebouwen. Die megalomanie was hij nooit kwijtgeraakt. Diezelfde middag ging hij naar de receptie van de *New York Post* op 75 West Street en vroeg of hij de eigenaar mocht spreken. Dorothy Schiff had geen tijd om naar beneden te komen. Een Poolse conciërge fungeerde als vertaler bij de receptie. Hij regelde een baantje op de sorteerafdeling en Roger mocht diezelfde avond beginnen. Nu was hij vierendertig en redactiechef. Een forse man die geen moment stil kon zitten. Het was een paradox. Net als Arne at hij varkensvlees en schaaldieren, bij voorkeur samen, een soort surf & turf bij Douglas’ Diner.

Daar aten ze eens per maand, altijd aan hetzelfde tafeltje. Dat ze elkaar op de redactie zagen, zoals nu, was uitzonderlijk. Arne trad de helft van het jaar op onder zijn artiestennaam Sammy Stein. ‘Arne Hoffmann’ zou niet hebben gewerkt voor zijn publiek. Ze zouden niet hebben geloofd dat hij een Jood was, of zelfs maar een halve. De andere helft van het jaar redigeerde hij nieuwsberichten bij *The Post* en schreef hij artikelen, vooral over lokale misdrijven, nooit over globale.

‘Is dit een grap?’ vroeg Shelf. ‘Duitsland?’

‘Ik maak nooit grappen, dat weet je.’

Shelf ijsbeerde door het vertrek. Hij leek altijd op weg ergens heen, de straat op, door de muur, door de deur, de werkelijkheid in.

‘Ik heb alleen een nieuwe internationale perskaart van de krant nodig,’ zei Arne. ‘De rest regel ik zelf.’

‘Berlijn, hè? Hoe ga je van Le Havre naar Berlijn?’

‘Met de trein, had ik gedacht.’

‘Haha, heel grappig. Heb je die aan het publiek in de Borscht Belt verteld? Ze zullen zich kapot gelachen hebben.’

‘Kun je een perskaart regelen of niet?’

Buiten op straat trok er een windvlaag, als een schaduw, voor zijn ogen langs. Die kwam van ver uit het oosten en zou hem weer die kant op trekken. De afgrond was een boot- en een treinreis van hier verwijderd. De straten van Berlijn lagen twintig jaar achter hem. Toen hij een kind was, was de stad van hem; de smalle straten van Mitte waren zijn territorium. Hij was *der König*. Hij dacht nog altijd in het Duits als hij aan Duitsland dacht. In New York dacht hij in Manhattantaal. *The King of Lower East Side*. Dat was zijn bijnaam, maar alleen in zijn fantasie. Hij had een rijke fantasie, maar die had hem geen rijkdom gebracht en ook geen geluk. Hij probeerde mensen gelukkig te maken, of hen op zijn minst even op te vrolijken. Was dat het doel van zijn fantasie over een terugkeer naar Berlijn – zijn familieleden opvrolijken?

In Mitte had hij met Hans, Kurt en Willie cowboytje en indianentje gespeeld. Ze dwaalden weleens af naar de Friedrichstraße, met indianentooien, holsters, pijl-en-bogen en alles, waar ze één keer bijna onder de tram waren gekomen. Arne was altijd een Mohawk-indiaan. Hij had *De laatste der Mohikanen* gelezen, althans delen ervan. Er stonden stripbladen over indianen en cowboys in de krantenstandaard op de hoek van de Oranienburger Straße en de Linienstraße. Als kind in Berlijn wist hij al dat de Mohawks Irokezen waren uit de Mohawk Valley in het

noorden van de staat New York. Toen hij daar later voor het eerst over een bospad liep, voelde hij zich thuis. Een overlevende Joodse Mohawk.

Bij Douglas' Diner bestelde hij een biertje aan de kleine bar.

'Hoe is het dit seizoen gegaan?' John Fügelheim, die achter de bar stond, reikte hem het glas bier aan. 'Word je ditmaal beroemd?'

'Ik ben hier beroemd,' zei Arne en hij keek om zich heen. 'Voor mij is dat genoeg.'

'Ik dacht dat je beroemde vrienden zou meenemen en voor meer omzet zou zorgen. Dat je moppen zou vertellen op het podium.'

'Je hebt geen podium.'

'Dat is zo geregeld,' zei John met een knikje naar de achterkant van de ruimte. 'Daar in de hoek. Jij en andere komieken komen hier moppen tappen op het podium en dan komen me daar toch een boel mensen op af! Hele volksstammen. Ze eten en drinken, en drinken nog wat. Hoe meer je lacht, hoe meer je drinkt, en hoe meer je drinkt, hoe meer je lacht.'

'Jullie Joden denken alleen aan winst,' zei Arne.

'Dat is onze roeping.'

'Binnenkort is dat afgelopen. Kijk maar naar Hitler en zijn aanhang.'

'Je moet niet alle verhalen geloven die je hoort,' zei John.

'Welke verhalen?'

'Over vervolgingen en zo.'

'Dus de Kristallnacht heeft niet plaatsgevonden?'

'Jawel, jawel.'

'Probeer daarna de omzet maar eens te verhogen.'

John zei niets en poleerde een glas dat niet gepoleerd hoefde te worden.

'Een Kristallnacht kunnen we hier ook krijgen,' zei Arne. 'Hitler kan hier ook komen. We hebben al een heleboel kleine Hitlers in dit land, en als we niet meedoen aan de oorlog worden het er meer.'

‘We gaan nooit meedoen aan de oorlog,’ zei John. ‘Het is beter om afzijdig te blijven. Er zijn gojiem die vinden dat we wél moeten meedoen, maar dan aan de kant van Duitsland.’

‘We gaan meedoen, maar aan de goede kant. Uiteindelijk gebeurt er iets waardoor we gaan meedoen.’

‘Wat dan? Een Duitse invasie? Of een Japanse aanval?’ John lachte. ‘Dat zou me wat zijn!’

Toen Arne het restaurant uit liep, was het lichter buiten, misschien kwam dat door het derde biertje dat hij had gedronken. Maar in het westen was boven de rivier de Hudson de zon doorgebroken en waren de wolken tot oranje poeder verpulverd. Er was oorlog in de hemel. Die volgde de winden. Viel naar beneden. Kwam hier.

Hij keek naar het westen, boven Jersey City werd nog strijd geleverd. Hier zat de lucht dicht. Hoe zag die eruit boven de Atlantische Oceaan? De French Line was niet veilig. Er voeren waarschijnlijk geen cruiseschepen meer. De Lafayette was al in 1938 ten onder gegaan in Le Havre en de Champlain was vorig jaar voor La Pallice getorpedeerd. Die ellendige onderzeeboten van de nazi's vielen als een roedel wolven aan. Luxe cruiseschepen werden omgebouwd tot transportschepen. Schepen van de handelsvloot kwamen er soms nog doorheen.

Op 12th Street was een taxi tegen een Chrysler gebotst. Een man met een hoed en een dure jas stond ruzie te maken met de taxichauffeur, of andersom. Het verkeer stond stil, er was nog geen politie bij. De auto's stonden dwars; het was een flinke klap geweest, een van de chauffeurs had haast gehad. New York, New York. Maar die twee malloten zouden het allebei overleven. Hij zag geen passagiers in de auto's, misschien waren ze uitgestapt en gevlucht.

‘Rot op naar Polen of Duitsland of waar je ook vandaan komt!’ schreeuwde de taxichauffeur.

‘Sodemieter op, idioot!’ antwoordde de man met de jas en de hoed.

De taxichauffeur hief zijn vuisten. 'Wil je een pak op je lazer?' brulde hij.

De tegenstander hief zijn vuisten.

Er waren mensen omheen komen staan. Iemand riep iets. Er werd geapplaudisseerd. Een gratis vechtpartij, het was toch vermaak.

'Stomme Jood!' gilde de taxichauffeur.

'Wat zeg je?!'

'Ga terug naar je getto!'

Iemand van het gepeupel riep: '*Sieg Heil!*' Het was echt gepeupel geworden. Een paar mensen lachten. Europa was naar Manhattan gekomen. Een pogrom in 12th Street. Het gepeupel zag eruit als Slavische Polen die het middeleeuwse wereldbeeld van het ellendige boerendorp hadden meegenomen, evenals de dorpse afgunst op de Joden en de haat jegens al wat vreemd was. Daar kon de skyline van Manhattan niets aan veranderen.

Arne bedacht dat hij naar de taxichauffeur toe zou moeten lopen om hem een klap op z'n bek te geven. Het was maar een paar stappen. Dat zou eindigen in een catastrofe. Geen perskaart, bijvoorbeeld. Geen reis naar het oosten.

Iedereen werd gered door naderende sirenes. Het publiek deed een stap terug. De hoofdpersonen lieten hun vuisten zakken. Arne draaide zich om en liep weg, in de richting van 3rd Avenue. De woorden die hij had gehoord hadden iets met hem gedaan. Zijn bloeddruk steeg. Misschien kon hij daar iets aan doen door verder te lopen naar het kantoor van CBS in Hudson Street om zich daar een poosje te vernederen tegenover de entertainmentbazen, maar hij vervolgde zijn weg naar het zuiden.

Het was donker toen hij thuiskwam. De wijk was donker, alsof de Blitz New York had bereikt. Hitler had fantastische raketten beloofd, die overal konden komen. Dat was enkel een kwestie van tijd. Tijd was een achterhaald begrip; was hij de enige die dat begreep? Binnenkort waren er alleen nog herinneringen en daarna was er niets meer, aangezien er geen mensen meer

zouden zijn om zich iets te herinneren.

Het appartement was in duisternis gehuld.

‘Hallo?’ riep hij, maar hij kreeg geen antwoord.

Zijn moeder zat in de keuken.

‘Wat zit jij hier te schemeren.’

Ze reageerde niet.

‘Wat is er, mam?’

‘Leah belde,’ antwoordde ze.

‘Leah? Onze Leah? Uit Berlijn? Hoe heeft ze dat voor elkaar gekregen?’

Arne keek naar de telefoon op het aanrecht, zwart en log, een cadeau van zijn impresario. Het was niet echt een cadeau: voor elk engagement dat hij via die telefoon kreeg, stuurde de dikke Grosseman een factuur.

‘Ze kent schijnbaar iemand bij een telefooncentrale,’ zei zijn moeder. ‘Een *goj*.’

‘Er zijn kennelijk nog goede Ariërs in Berlijn. Hoe laat is het daar? Vroeg in de ochtend?’

‘Iedereen moet nu in het donker rondsluipen,’ zei ze. ‘Ongeacht het tijdstip.’

‘Zei ze dat zo? Rondsluipen in het donker?’

‘Iedereen kan op straat door de bruinhemden worden neergeslagen,’ zei ze. ‘Of waren het zwarthemden? Of door wie dan ook. En gevangengenomen worden.’

Arne kon nu het gezicht van zijn moeder in de schaduw onderscheiden. Het werd verlicht door een reclamebord aan de gevel aan de overkant van de straat en hij zag de wallen onder haar ogen, de diepe lijnen. De angst. Het was haar hele familie. En ook die van hem.

‘Ze zei dat er een prijs op het hoofd van Joden lijkt te staan.’

‘Des te meer reden om erheen te gaan en te kijken of het echt zo is,’ zei hij. ‘Of het een goede prijs is, bijvoorbeeld.’

‘Hoe kun je daar grapjes over maken, Arne?’

‘Ik vertrek zo snel mogelijk,’ zei hij.

Ze reageerde niet.

‘Hebben jullie lang met elkaar gesproken?’

‘Twee minuten misschien. Minder. Ze zei dat dit het laatste gesprek was.’

‘Het laatste telefoongesprek?’

‘Het laatste gesprek überhaupt... Ik geloof dat ze dat bedoelde,’ zei *Muter* Eva en ze keek op, haar gezicht vlekkelig van het rood en wit van het Coca-Colabord en de zwarte schaduw. Dat waren ook de kleuren van de nazi’s.

Toen het koopvaardijship het Vrijheidsbeeld passeerde, zat hij al aan de bar met een glas bourbon. In zijn fantasie was het een mooie bar, met exotisch hout uit de Franse koloniën, tapijten, zink en marmer, tafellakens en kristal, terwijl het in feite maar een armzalig hoekje van de eetzaal was. Grootse passagiersschepen, zoals de *Île de France*, waren omgebouwd voor oorlogsvervoer en hadden behalve een bar nog maar enkele hutten en weinig plaats voor burgers. Hij hoopte dat alles de tocht over de Atlantische Oceaan zou doorstaan. Ze voeren in konvooi, met jagers en korvetten om hen heen ter bescherming. De andere gasten leken Duitsers te zijn. Dat zou een redelijk veilige reis moeten garanderen. De Duitse reizigers konden diplomaten zijn, of grote ondernemers, die indruk wekten ze althans. Roger Shelf had flink in de buidel getast voor hem. De *New York Post* was geen arm stadsblaadje. Arne voelde zich een zeiler op wereldreis. Als hij Berlijn achter de rug had, zou hij naar India reizen. Hij zou overal naartoe reizen als alles voorbij was.

Grappen zijn hun wapen. Het podium hun schuilplaats.

In 1941 reist de Joods-Amerikaanse journalist en komiek Arne Hoffmann vanuit New York naar Berlijn, met de nobele, maar naïeve missie om zijn Duitse familie te redden. In de straten van zijn jeugd ontmoet hij vrienden die uiteenlopende keuzes hebben gemaakt: sommigen buigen mee met het regime, anderen riskeren alles om zich ertegen te verzetten. Terwijl Arne zijn familie in veiligheid probeert te brengen, raakt hij verwickeld in een wereld waarin humor zowel gemeenschapszin als bescherming kan bieden.

Hij sluit zich aan bij een Joods komisch trio dat in de Berlin Komödie Club optreedt voor een publiek dat hunkert naar normaliteit. Met hulp van een hooggeplaatste nazi-officier blijven zij voorlopig uit handen van de vervolging. Maar wanneer de situatie escaleert en de komieken in Treblinka belanden, krijgt hun rol een nieuwe en onvoorstelbare betekenis. Te midden van een kamp waar efficiëntie en dood rationeel worden georganiseerd, wordt humor een vorm van overleven – een laatste manier om de menselijkheid niet te verliezen.

Met beheerst, helder proza dat de absurditeit én de intensiteit van dit tijdperk voelbaar maakt, ontvouwt zich een verhaal over moed, loyaliteit en de kracht van verhalen wanneer alle vaste grond wegvalt.

Åke Edwardson is een Zweedse schrijver van literaire thrillers, die in meer dan twintig talen zijn verschenen. Hij staat bekend om zijn intelligente plots, zuivere schrijfstijl en uitgebreide research.

NUR 302

**UITGEVERIJ
MOZAÏEK**

uitgeverijmozaiek.nl

9 789029 738323